

İslâm Hukuku'nda Kadının Siyasi Hakları

Political Rights of Woman in Islamic Law

Nejla AKKAYA

A.Ü.İ.F.Yük. Lis. Öğr., Mamak İ.H.L. Öğretmeni, ANKARA

I. HAKKIN TANIMI VE MAHİYETİ

Hak kelimesi genellikle Türkçe'de "hak" ve "vecibe" manalarında kullanılır; bu mana kelimenin asıl kökündeki "kanun koymak, emretmek" kelimelerine dönmektedir.¹ Lugatta ise; adalet veya geleneğin gerektirdiği ya da kişiye tanıdığı şey, gerçeğe uygunluk, emek karşılığı ücret gibi anlamları vardır.²

Hakkın mahiyetini açıklayan çeşitli nazariyeler ortaya atılmıştır. Bugün kabul edilen hak tanımı "hukuk tarafından korunan ve bu konumdan yararlanılması ferdin iradesine bırakılan menfaat" şeklindedir.³

II. SİYASÎ HAKKIN TARİFİ VE İSLÂM HUKUKUNDA SİYASÎ HAKLAR

Kişinin çeşitli yollarla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlet idaresine katılması siyasî hakkı ve ödevidir. Fert siyasî hakları, siyasî bir topluluğun üyesi olması itibarıyla elde eder.⁴

Seçme seçilme (aday olma) amme hizmetlerine katılma siyasî hakları oluşturur.⁵

İslâm hukukunda siyasî hakları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁶

a. Seçme hakkı: Devlet başkanını seçmek fertlerin hakkıdır. Halkın seçtiği kişi meşru devlet başkanı olmaktadır. Fakihler bu hakkı "imamet, öncekinin veliahd tayini ile değil, halkın beyatıyla sabit olur" şeklinde ifade etmişlerdir.

b. Danışma (müşavere) hakkı: Bu hak seçme hakkının devamıdır, işlerin danışma ile yürütülmesi Allah tarafından emredilmiştir.

c. Azletme hakkı: Devlet başkanında azli gerektiren maddi veya manevi bir kusur meydana geldiğinde ümmet onu azledilebilmektedir.

d. Seçilme ve adaylığını koyma hakkı: Her müslüman sıfatlarını taşımak kaydıyla halife ve şûra üyesi seçilebilmektedir.

e. Amme hizmetlerine katılma hakkı: İslâm'da bu hak ferdin devlete karşı ileri sürebileceği bir hak olmayıp, teklif söz konusudur. Bu hakka sahip olma, teklif edilen adayın ehliyet ve liyakatine bağlıdır.

III. KADININ SİYASÎ HAKLARININ TARİHÇESİ

A. ESKİ HUKUK SİSTEMLERİNDE KADININ SİYASÎ HAKLARI

Sümer, Babil ve Assur kanunlarında kadının siyasi haklara sahip olduğuna dair bilgilere rastlayamıyoruz.⁷

Hititlere ait belgelere göre ise hanedana mensup prenses ve kraliçeler diğer Ön Asya devletlerinde tanınmayan haklara sahiptirler. Hitit devletinin başı olan kraldan sonra en önemli ve yetkili kişi kralın annesidir ve "Tavannana" unvanını taşımaktadır. Asıl kraliçeler, ancak kralın annesi öldükten sonra Tavannana'nın unvanını ve yetkilerini alabilmektedir. Tavannana durumunda olan kraliçe resmi tören ve bayramlarda, dinî törenlerde protokol sırasına göre kraldan hemen sonra gelen kişidir. Hatta bazı halk bayramlarında devleti yalnız başına kraliçe temsil etmektedir. Fermanlar kral ve kraliçenin imzalarıyla çıkarılmaktadır. Mısır ve Hitit imparatorluğu arasında yapılmış en eski dostluk antlaşmasında Hitit kraliçesinin imzası kralın imzası yanında yer almaktadır.⁸

Atina'da kadın devamlı surette velayet ve vesayet altında bulunmaktaydı. Bu şartlar altında Atinalı kadının siyasî haklardan tamamen mahrum olduğu anlaşılmaktadır.⁹ Tetkik ettiğimiz kaynaklarda İsparta ve Atina

¹D.B.Mcdonald, "Hak" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul C.V. s.106.

²Mustafa Dural, "Hak" Maddesi, Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İstanbul 1971, c-V, s.527.

³Dural, c-V, s.526.

⁴Yıldızhan Yayla, "Siyaset" Maddesi, Meydan Larousse c-XI, s.399; Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, İrfan Matbaası, İstanbul 1974, s.109

⁵Türk Hukuk Lügati, Maarif Matbaası, Ankara 1944, ss.301,345; Karaman, s.109.

⁶Karaman, s.109-111.

⁷Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975, ss.260-270; Mahmud Esad, Tarihi-İlm-i Hukuk, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1331, ss.14-105.

⁸Afet İnan, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, ss.9-11.

⁹Sadri Maksûdi Arsal, Umûmi Hukuk Tarihi, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1948, ss.132.

sitelerinde kadınların siyasî haklara sahip olduğunu gösteren bir bilgiye rastlayamadık.¹⁰

Roma'da kadınlara kamu hukuku alanında hiçbir hak tanınmamıştı. Özel hukuk alanında da kadınların hakları kısıtlı idi. Hukukî işlemlerde kendilerine yardımcı olmak üzere vâsî tayin edilmekteydi.¹¹

B. TÜRKLER'DE KADININ SİYASÎ HAKLARI

Eski Türk toplumunda kadının yüksek bir mevkî vardı. Türk kadınının aile içinde önemli bir rolü olmakla birlikte, devlet işlerinde de tesiri görülmekteydi.¹²

Türkler'de askerlik ve devlet memuriyeti hariç, kadınlar sosyal ve dinî hayatta önemli roller üstlenmişlerdi. Kadın dinî merasimlere katılır, hatta başkanlık ederdi.¹³

Yazılı belge olmamakla beraber Hunlar'a ait bilgiler, kadını erkek ile aynı iş ve hakka sahip olduğunu göstermektedir. Asya Hunları'nın Çinliler'le olan ilişkilerine ait belgelerde, Türk Hakan'ı yanında Hatununun da resmen yer aldığı ve devleti temsil ettikleri kaydedilmiştir.¹⁴

Göktürk ve Uygurlara ait belgelerde kadına ayrıca yer verilmiştir. Kadın, hak ve sorumlulukları paylaşarak devlet işlerini erkek ile beraber yürütmüştür.¹⁵

Selçuk hükümdar ailelerinden birkaç kadın hakkına verilen bilgiler, onların aile içerisinde etkin oldukları gibi, devlet işlerinde de rolleri olduğunu göstermektedir. Melikşah'ın eşi Terken Hatun'un çok akıllı olduğunu ve devlet işlerinde sözünün geçtiğini kaynaklar zikretmektedir.¹⁶

Osmanlı imparatorluğunda ise eski Türk törelerine nazaran kadının sosyal durumunda gerilemeler kaydedilmiştir.¹⁷ Buna rağmen birçok kadının siyasette rol oynadığı görülmüştür.¹⁸

III. Murad zamanında Harem-i Hümayun kethüdası olan Canfeda Kadın devlet erkanından idi. Harem-i Hümayun'un bütün işlerini eline alarak, yetenekliliği ve tedbirli hareket etmesiyle padişah nazarında itibar kazanmıştır.¹⁹

1876 ve 1961 Anayasalarında, kadınların da siyasî hakka sahip olduklarına dair ifadelere yer verilmiştir²⁰ 1924 Anayasasında da seçme ve seçilme hakkı sadece erkeğe verilmiştir.²¹ Ancak 1934 Anayasasında kadının da seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.²²

Cumhuriyet döneminde ilk kadın milletvekili 1935 yılında seçilmiştir.²³

C. İSLÂMİYETTEN ÖNCE ARAPLAR'DA KADININ SİYASÎ HAKLARI

Nebatlılar'da hükümdar IV. Haris döneminden itibaren kadınlar da hükümet işlerinde görev almaya başlamışlardır. Haldu ve Şakîle isimlerindeki kadınlar adına para basılmıştır. Şakîle'nin oğlunun vâsisi olarak ele aldığı hükümet işlerini, daha sonra oğlunun karısı Cemile üstlenmiştir.²⁴

Palmiriler'de, Zeynep isminde bir kadın, oğlu adına saltanatı ve idareyi eline almıştır.²⁵

inceleyebildiğimiz islâmiyet öncesi Araplar'a ait kaynaklarda, siyasî görev üstlenmiş başka kadın isimlerine rastlayamadık.²⁶

IV. İSLÂM KADIN'IN SİYASÎ HAKLARI

A. SEÇME HAKKI

Devlet başkanını seçmek, o topluluğu oluşturan fertlerin hakkıdır. Kadın ve erkeklerden oluşan toplumu yönetecek kişiyi seçmek, toplumun bir parçası olan kadın ve erkek her iki cinsin hakkı ve görevidir. Aksini ispat edecek herhangi bir delile rastlamak mümkün değildir.

Aksine islâm hukukunda kadınların bu hakka sahip olduğunu destekleyen hükümler yer almaktadır. Zira İslâm hukukunda yasaklandığını belirten bir nassın bulunmadığı herşeyde asıl olan ibahattır.²⁷ Bu genel hukuk kaidesi, hakkında herhangi bir yasak bulunmayan kadının seçme hakkı konusunda da geçerlidir.

Yine İslâm hukukunda, açık bir nass ile istisna edilmediği takdirde kadın ve erkeğin, hak ve görevlerinde eşit oldukları esas kabul edilmektedir.²⁸

İslâm tarihinde yer alan bazı uygulamalar da kadının seçme hakkına sahip olduğunu göstermektedir.

¹⁰Recaî Galip Okondan, Kadim Yunan'da Âmm Hukuku, Kenan Basimevi, İstanbul 1942, ss.50-185; Arsal, Umûmî Hukuk Tarihi, ss. 131-133.

¹¹Özcan Karadeniz, Roma Hukuku, Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Matbaası Atelyesi Ankara 1977, ss.175-176.

¹²Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türk Kadınının Hukukî Vaziyeti, Devlet Basimevi, İstanbul 1937, s.10.

¹³Sadri Maksûdi Arsal, Türk Tarihi ve Hukuk, İsmail Akgün Matbaası, (İstanbul) 1947, s.338.

¹⁴Inan, s.26.

¹⁵Inan, ss.26-28.

¹⁶Inan, s.39-40.

¹⁷Inan, s.57.

¹⁸Velidedeoğlu, s. 10-11; Hikmet Bayur, "Orta ve Yeni Kurunda Ortaasya ve Hindistan Türkleri'nde Kadınların Mevkii", Belleten, Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, Ankara 1937, c-I, s.44-43.

¹⁹Bahriye Üçok, İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Türk Tarih Kurumu Basimevi Ankara 1965, s.18; M. Zihni Efendi, Meşahiru'n-Nisâ, Şamil Matbaacılık İstanbul 1982, s.173; İslâm devlet işlerinde görev alan kadınlar hakkında geniş bilgi için bkz. Üçok, ss.90-155.

²⁰Rona Aybay, Karşılaştırmalı 1961 Anayasası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963, ss.78-79.

²¹Tezer Taşkıran, Cumhuriyetin 50. yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basimevi (Ankara) 1973, ss.135-136; Aybay, s.78.

²²Aybay, ss.78-79, Velidedeoğlu, s.15-16; Taşkıran, ss.135-136.

²³Inan, s.203; Taşkıran, s.144.

²⁴Neşet Çağatay, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı, A.Ü. Basimevi, Ankara 1982, s.42.

²⁵Çağatay, s.42.

²⁶Çağatay, s.2-95.

²⁷Subhi Mahmasânî, Erkân-u Hukuk'İ insan Bahs Mukarene fi'ş-Şeriat'İ İslâmiyye Ve'l-Kavanini'l-Hadîse., Dârü'l-fim li'l-Melâyin, Beyrut 1979, s.297; Muhammed Ebû Zehra, İslâm Hukuku Metodolojisi, çev. Abdülkadir Şener, Fon Matbaası, Ankara 1979, s.46.

²⁸Abdülümteal es-Saidî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, Matbaatu Dari't-Te'lif, (Mısır) 1977, s.232.

Abdurrahman b. Avf, Medine'de dolaşarak Hz. Ali ve Hz. Osman'dan hangisinin halife seçilmesi gerektiği konusunda halkın görüşünü almıştır, ibn Kesîr, Abdurrahman b. Avf'nin kadınlar ve genç kızlarla da görüştüğünü, bu konuda onların fikirlerini de sorduğunu zikretmektedir.²⁹

İslâm âlimlerinden bazılarına göre, Hz. Peygamber'in kadınlardan bey'at alması, kadınların seçme hakkına sahip olduğunu göstermektedir. Hamîdullah bu görüştedir.³⁰ Ancak ileri giderek kadının seçme hakkına sahip olmadığını söyleyen âlimler de vardır.³¹

B. SEÇİLME HAKKI

1. KADININ DEVLET BAŞKANLIĞI

İslâm âlimlerinden birçoğu, kadının siyâsî hakları konusunda önem vermekte ve konu üzerinde çeşitli fikirler ileri sürmektedir. Kadının devlet başkanlığı konusundaki fikirlerini başta ayetler olmak üzere hadislerle ve kadının yapısına dayandırmaktadırlar.

a. Konu Üzerinde İcmâ'nın Varlığı

Bazı İslâm hukukçuları, kadının halife olamayacağı konusunda ihtilaf olmadığını söylemektedirler. Bu konuda icmâ'nın sabit olduğunu, Haricîlerin bir kolu olan Şebî biyye fırkası hariç, kadının halife olabileceğini destekleyen hiçbir görüş ve fırkanın mevcut olmadığını söyleyerek Şebîbiyye fırkasının görüşünü şâz olarak kabul etmektedirler. Bazı İslâm hukukçuları ise, icmâ olarak sadece Ehl-i Sünnetin icmâ'nın geçerli olabileceğini, kadının devlet başkanı olamayacağı hususunda ise Ehl-i Sünnet'in icmâ ettiğini söylemektedirler.³²

Yine bazı İslâm hukukçuları da, İslâmın ilk devirlerinde kadınların devlet işlerine karıştırılmadığını,³³ böylece bu konuda bir nevi icmâ'nın meydana geldiğini ileri sürmektedirler.³⁴

Ancak inceleyebildiğimiz İslâm tarihi ile ilgili ve müslüman kadınların siyâsî durumları hakkında bilgi veren diğer kaynaklar gözönüne alındığında, İslâmın ilk devirlerinde kadınların siyasete karıştırılmadığı şeklinde ileri sürülen görüşe katılmamız mümkün olmamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'in hanımları, Hülefâ'i Raşidin döneminde güdülen siyasette görüşlerini açıklarlardı. Hz. Osman, Hz. Aişe'ye herhangi bir itirazda bulunmadığı gibi, sahabeden hiç kimse, onu açıkladığı görüşlerden dolayı tenkit etmemiştir. Hz. Aişe dört halife zamanında fetva vermiş, sahabeden bazıları önemli meselelerde onun görüşünü almışlardır. Hz. Osman'ın eşi en sıkıntılı siyâsî günlerinde ona yardımcı olmuş ve fikir beyan etmiştir.³⁵ Kadınların siyâsî faaliyetlerinin bir başka örneği de Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib'in kızı Ümmü Hânî'nin, Mekke'nin fethi sırasında müşriklerden olan kocası İbn Hübeyre'ye eman vermesidir. Hz. Peygamber de "senin ahd ve eman verdiğin kimseye biz de eman verdik" diyerek Ümmü Hânî'nin bu davranışını tasdik etmiştir.³⁶

Ayrıca icmâ'nın ne olduğunu usul açısından incelediğimiz takdirde yukarıda zikrettiğimiz kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda icmâ'nın varlığını kabul

eden bazı İslâm hukukçularının fikirlerine katılmamız da mümkün olmayacaktır.

İslâm hukukçuları icmâ'nın vukuu ve hüccet oluşu konusunda ihtilaf etmişlerdir, imam Şaîfî, memleketlerin birbirine uzak olması ve İslâm hukukçularının birbirleriyle görüşmelerinin zorluğu, müslüman beldelerindeki hukukçular arasında ihtilaf bulunması ve icmâ'a katılacak kimselerin tayin edilemeyeceği gibi sebeplerden dolayı icmâ'nın mümkün olamayacağı görüşündedir.³⁷

İslâm hukukçularının büyük bir kısmı hüccet olarak sahabîlerin icmâ'nı kabul ederek, tabî'iler devrinde dahi icmâ'nın gerçekleşmediğini söylemektedirler.³⁸

Yine bazı İslâm hukukçuları icmâ'nın mümkün olmasını katî bir nass'a dayanmasına bağlayarak, zannî deliller üzerinde icmâ'nın vuku bulmayacağını söylemektedirler.³⁹ İleride üzerinde teferruatlı bir şekilde duracağımız üzere, kadının devlet başkanı olmasına engel teşkil ettiğine delaleti kesin olmayan ayetler ve ahâd hadislerle dayanan deliller üzerine icmâ yapıldığını kabul etmek oldukça zor olan bir husustur.

Bu konuda yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere, İslâm hukukçuları arasında imkânî ve vukuu ihtilafı olan icmâ'a kadının devlet başkanı olamayacağını savunmanın, asıl kaynağı Kur'an olan İslâm'ın ruhuna ters düşeceği kanaatindeyiz.

Bunların yanısıra kadının devlet başkanlığı da dahil bütün siyâsî görevleri üstlenebileceğini söyleyen âlimler de mevcuttur.

²⁹İmadüddîn Ebû'l-Fidâ ismail b. Ömer b. Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Târîh, Matbaatu's-Saade, Mısır 1982, c.VII, s.146; Muhammed Hamîdullah, İslâm Müesseselerine Giriş, çev. ihsan S. Sırma, Acar Matbaası İstanbul 1984, s.148.

³⁰Hamîdullah, İslâm Peygamberi, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980, 0.11, s.933; Bekir Topaloğlu, İslâm'da Kadın Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1973, s.279. Hamid Enâyat, Modern Islamic Political Thought, University of Texas Press, Hong Kong 1982, s.132.

³¹Kurbânî, Şebüsterî, Kırmânî, Amid Hakkanî, zen ve intihab, ss.60-67 (Hüseyn Hatemi, İslâm Hukukunda Devlet Yapısı, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1970, ss.103-104'den naklen)

³²Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm, Kitabu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal, Matbaatu't-Temeddün, (b.y.) 1321, c.IV, s.110; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, el-Câmilî-Ahkâmî'l-Kur'an, Matbaatu Dari'l-Kütübî'l-Misriyye, Mısır 1937, c.I, s.270; Ebû Bekir Muhammed b. Abdilâh b. Arabî, Ahkamu'l-Kur'an, (m.y.), Mısır 1968, c.111, s.445. Abdullâh b. Ömer b. Süleyman ed-Demîcî, İmametü'l-Uzmâ inde Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa, Daru Tayyibe, Riyad 1987, ss.221-276; Mahmasânî, Erkânu Hukuk'l-insan, s.297.

³³Hükmu Ş-Şeriatî'l-İslâmiye fi İştirakî'l-Mer'e fi'l-intihâb li'l-Berleman, Lecnetü'l-Fetava, Matbaatu'l Ezher, (Kahire) 1952, s.7, Ahmed Fehmi Ebû Sünne, Havle Hukûkî'l-Mer'eti's-Siyase, s.8 (Topaloğlu'ndan naklen, s.277).

³⁴Ebû Sünne, s.8.

³⁵Behiyel-Hülf, Ailede ve Toplumda Kadın, çev. Abdullah İşler. Eyüp Sanay Elif Matbaacılık, Ankara 1972, ss.162-164; es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l İslâmiyye fi'd Devle, ss.233-234; Fahrettin Atar, İslâm Adliye Teşkilatı, Gaye Matbaası, Ankara 1979, s.126.

³⁶Ahmed b. Abdillatif ez-Zebîdî, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-î Sarih Tercemesi, çev. Ahmet Nairn, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara (t.y.), C-II, ss.282-284; Topaloğlu, s.279.

³⁷Ebû Zehra, ss.172-173.

³⁸Ebû Zehra, s.174.

³⁹Ebû Zehra, ss.172-174.

Derveze, bu konuda Kur'an'a dayandırdığı fikirlerini şöyle özetlemektedir: Kur'an kadın ve erkeğin, cinsiyet farklılığından kaynaklanan cüzî istisnalar hariç, devlet ve toplum işlerinde tam bir eşitlik içerisinde ortaklaşa hareket etmelerini kabul etmektedir. Kur'an, içtımâi ve siyasî faaliyetlerin her çeşidinde kadına da, erkeğe tanıdığı hakların aynısını tanımaktadır.⁴⁰

Derveze'nin bu görüşlerine dayanarak Kasımî İslâm'da kadının bütün devlet işlerine atanabileceğini, bunun kadının tabîi bir hakkı olduğunu söylemektedir.⁴¹

b. Kur'ânî Deliller

İslâm alimlerinin bir kısmı Kur'an âyetlerini delil göstererek kadının devlet başkanı olamayacağını açıklarken, bir kısmı da yine âyetlere dayanarak kadının devlet başkanlığının mümkün olduğunu savunmaktadırlar.

Bazı alimler Kur'an'da kadının halife olmasını engelleyen bir nass bulunmadığını söylerken⁴² birçok İslâm alimi de kadının devlet başkanlığı konusundaki görüşlerini Kur'an'a dayandırmaktadırlar.

Kadının devlet başkanı olamayacağını iddia eden İslâm hukukçuları ve müfessirlerin delil olarak gösterdikleri ve üzerinde durdukları âyet 41 Nisa suresinin 34. âyetidir.⁴³

Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından sarfetmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hakimdirler.

Müfessirler, kavvâmın kelimesine çeşitli yorumlar getirmektedirler. Müfessirlerin büyük bir kısmı erkeklerin kavvam olmasını, erkeklerin terbiye etmek ve tedbir almakla yükümlü olması şeklinde izah etmektedirler. Ayrıca kelimenin kadının erkeğe itaat etmesi gerektiğini ifade ettiğini ve erkeğin ailesinin geçimi, çocuklarının bakımı, terbiyesi ve gözetiminden sorumlu olduğu manasını taşıdığını söylemektedirler. Erkeğin kadının namusunu muhafaza etmekle yükümlü olduğu anlamına geldiğini de belirtmektedirler.⁴⁴

Erkeklerin yapıları ve kabiliyetleri sebebiyle kadınlara hakim olduklarını söyleyen Seyyid Kutub, hakimiyeti kadın ve erkeğin görevlerinin dağıtımındaki adalet yönünden ele almaktadır. Görevlerinin dağıtımında her iki tarafında yaratılışları gereği taşıyabilecekleri kadar sorumluluk altına girdiğini kabul etmektedir.⁴⁵

Müfessirlerin büyük bir kısmı âyetin devamında geçen "kimini kimine üstün kılmasından ötürü" ibaresinin erkeklerin kadınlar üzerine üstünlüğüne delalet ettiğini söylemektedirler.⁴⁶ Ancak yazar, bu âyetin erkeğin kadında bulunmayan bazı özelliklere sahip olduğu manasını taşıdığı gibi, kadında erkekte bulunmayan bazı özelliklere sahip olduğu anlamına geldiğini söylemektedir.⁴⁷ Taberî de âyette geçen "kimini kimine üstün kılmasından ötürü" ifadesini, erkeklerin mutlak anlamda bütün kadınlar üzerine değil, sadece eşleri üzerine üstünlüğü olarak anlamakta ve böylece âyette kastedilen aile müessesesi olduğunu söylemektedir.⁴⁸

Âyetin, erkeğin ailedeki koruyucu ve yönetici rolüne delalet ettiğini söyleyerek ev ve aile hayatına mahsus

olduğunu söyleyen müfessirlerin⁴⁹ yanısıra, âyetin umûmî bir mana taşıdığını ve erkeğin devlet idamesindeki görevlerini de ihtiva ettiğini söyleyen müfessirler de mevcuttur. Bu müfessirlere göre, erkekler cum'a, ezan, şehadet, nübüvvet, hilafet, hitabet, cihad, imamet ve imaret gibi âmme görevlerini üstlenebilmeleri bakımından kadınlardan üstündürler.⁵⁰

Açıklamalarımızdan anlaşılacağı üzere, müfessirlerin bazıları, âyetin sadece evlilik hayatı ve aile düzeni ile ilgili olduğunu söylerken bazıları da âyetin umûmî bir mana taşıdığını ve erkeklerin devlet idaresindeki görevlerini de kapsadığını belirtmektedirler.

Âyet üzerinde değişik görüşler ileri süren müfessirler gibi İslâm hukukçuları da, âyeti farklı şekillerde yorumlamaktadırlar.

İslâm hukukçularının bazıları "İslâm'da, hakkında yasaklayıcı bir nass bulunmayan herşeyde asıl olan ibahattır" ve "istisna edildiğine dair bir nass bulunmadıkça sahip oldukları hak ve üstlenecekleri görevlerinde kadın ve erkeğin eşitliği esastır" kaidelerine dayanarak kadının siyasî hakkını engelleyen bir nass'ın bulunmadığını söylemektedirler.⁵¹

Bazı İslâm hukukçuları "erkekler kadınlar üzerine hakimdirler" âyetine dayanarak kadının devlet başkanı olamayacağını söylemektedirler. Bu hukukçular, bu

⁴⁰ Muhammed izzet Derveze, ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve's-Sünnetu'n-Nebeviyye fi Şuûni'l-Hayat, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî (b.y.) 1966, c.I, s.112.

⁴¹ Zâfir el-Kasımî, Nizami'l-Hükûm fi's-Şerîa ve't-Târîhi'l-İslâmî, Daru'n-Nefâis, Beyrut 1985, c.I, ss.341-342.

⁴² Zâfir el-Kasımî, c.I, s.341.

⁴³ e.d. Demici, ss.243-247; Ebu'l A'la, Mevdûdî, İslâm'da Hükûmet, çev. Ali Genceli, Hilal Yayınları, Ankara (t.y.) ss.650-652; Topaloğlu ss.276-277; Kâyd Yusuf Mahmut Kar'us, Turuku İntihâi Velayet'i'l-Hükûm fi's-Şerîati'l-İslâmiyye ve'n-Nuzumu'd Dusturiyye, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1987, ss.108-111; Abdülkadir Şeybe, Hukuku'l-Mer'e fil-İslâm, (m.y.), Cidde 1371, ss.41-47; Hükümü's-Şerîa, s.10.

⁴⁴ Ebu Bekr b.Ali er. Râzi'el-Cessâs Ahkâmü'l-Kur'ân, Matbaatu'l Ekvâfi'l-İslâmiyye, (b.y.) 1325, c.II, s.188; Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerîr et-Taberî, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'ân, Matbaatu Mustafa el-Bâbî Mısır 1954, c.V, ss.57-58; Ali b. Muhammed b. İbrahim el Hâzin, Lübatü't Te'vil fi Meani't-tenzi, (m.y.), (b.y.) (7.y) c.I, s.37; Abdurrahman Ebu'l-Fere b.el-Cevzî, Zâdu'l-Mesîrfi'l-İlmî't-Tefsîr, el-Mektebetü'l İslâmî, Beyrut 1965, c.II, ss.73-74; Ebu'l-Fadl Şihabuddin Mahmud Âlûsî, Ruhul-Meanî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Matbaatu'l Kübra, Mısır 1301, c.II, s.83.

⁴⁵ Seyyid Kutub, Fî Zilâli'l-Kur'ân, Daru'l-Arabiyye, Beyrut (t.y.), c.V, ss.52-53.

⁴⁶ Ali b. Yusuf b. Hayyân, Bahru'l-Muhîr, Matbaatu's-Saâde, Mısır 1328, c.111, s.239; Muhammed Cemalüddin el Kasımî, Mehasinü't-Te'vil, Dam İhyâi'l-Kütübü'l Arabiyye, (Mısır) 1957, c.V, ss.1218-1219; el-Hâzin, c.I, s.37; İbnü'l-Cevzî, c.II, ss.73-74.

⁴⁷ Muhammed Hamdi Yazır; Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyet (b.y.) 1979, c.111, ss.1348-1349.

⁴⁸ Taberî, c.V, ss.57-58.

⁴⁹ Taberî, c.V, ss.57-58; Kurtubî, c.V, ss.168-169; el-Cessâs, c.11, s.188; Âlûsî, 0.11, s.83; Seyyid Kutub, c.11, ss.209-210.

⁵⁰ Kâsımî, c.V, ss.1218-1219; Abdullah b. Ömer b. Muhammed'e ş-Şirâzi el-Beydâvî, Envaru't-Tenzil fi Esrari't-Te'vil, Daru't-Tibbaâti'l-Âmirâ, İstanbul 1303, c.I, s.273; el-Hâzzin, c.I, s.37; İbn Hayyan, c.111, s.239; Yazır, c.11, ss.1348-1349.

⁵¹ es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devlet, s.232; Mahmasânî Erkanu Hukuk'l-insan, s.297; es-Sibâî, s.101.

âyetle yöneticilik, hâkimiyet ve riyasetin erkeklere ait ve erkeklerin kadınlardan üstün olduğunun belirtildiğini ve evin yönetiminin bile verilmediği kadına, devletin yönetiminin verilmesinin söz konusu olamayacağını söylemektedirler.⁵² Kadının devlet başkanı olamayacağını savunan ancak bu görüşlerine Kur'an'dan bir delil getiremeyen bazı İslâm hukukçuları, bu konuda Hz. Peygamber'in "işlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır"⁵³ hadisini esas almaktadırlar.⁵⁴

Âyetin kadının siyâsî haklarının olmadığı şeklinde anlaşılacağını söyleyen İslâm hukukçuları, âyetin evlilik hayatı ve aile düzeni ile ilgili olduğunu, siyâsî hayata ilgisi bulunmadığını söylemektedirler. Âyette koruyuculuk ve hâkimiyet vasfının kocaya verilmesini, kocanın karısına nafaka, mehir vermesi, çocuklarının ve karısının geçiminden sorumlu olmasına bağlamaktadırlar.⁵⁵

Derveze, âyetin evlilik hayatı ve aile düzeni ile ilgili olduğu ve hususun âyetin devamından da açıkça anlaşıldığını söylemektedir.⁵⁶

Erkeğin, eşinin ve çocuklarının bütün ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olmasından dolayı bir üstünlüğe sahip olduğunu söyleyen Fazlur Rahman, kadın ve erkeği insanlık ve fazilet açısından aynı, ancak görevleri yönünden farklı olduklarını bu nedenle erkeklerin üstünlüklerinin görevleri gereği, yani fonksiyonel olduğunu belirtmektedir.⁵⁷

Kanaatimize göre âyetin sebab-i nuzûlü evlilik hayatı ve aile düzeni ile ilgili olduğunu göstermektedir, inceleyebildiğimiz tefsîr kitaplarında anlatıldığı şekliyle âyetin nuzûl sebebi şu şekildedir. Ensardan Sa'd b. Rebî karısının kendisine karşı gelmesinden dolayı tokat vurmuş, karısının ailesinden biri de onu Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Hz. Peygamber'in kısas uygulamasına hükmetmesi üzerine bu âyet nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Allah bizim murad ettiğimizden başka bir şeyi murâd etti. Allah'ın dilediği en hayırlısıdır" diyerek kadının kocasına itaat etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁸ Âyetin nuzûl sebebi dikkate alındığında, âyetin aile ve evlilik hayatının düzenli bir şekilde yürütülmesiyle ilgili olduğu gayet iyi anlaşılacaktır.

İslâm hukukçuları ve müfessirlerin delalet ettiği şeyin ne olduğu hakkında ittifak edemedikleri bir âyeti, kadının siyâsî haklarını engelleme konusunda kesin bir nass olarak görmenin İslâm'ın genel prensiplerine ters düşeceği kanaatindeyiz.

Kadının devlet başkanı olamayacağını iddia eden İslâm hukukçularının delil olarak gösterdikleri diğer âyet 33/Ahzâb suresinin 33. âyetidir.

"(Vakalarınızla) evlerinizde oturun"

Kurrâ âyette geçen (vekarne) kelimesinin okunuşu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kelimeyi (vekarne) şeklinde kafi fethalı okuyanlara göre mana evlerinizde oturun, karar kılın olmaktadır. (Vekirne) şeklinde kafi kesrâli okuyanlara göre ise âyet, evlerinizde vakarlı ve ağır olun manasına gelmektedir. Taberî kelimenin (vekirne) şeklinde okunmasının daha uygun olduğunu söylemektedir.⁵⁹

Âyetin sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına hitap edip etmediği konusunda ihtilaf vardır. Tetkik edebildiğimiz kadarıyla âyetin sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına hitabettiği konusunda müfessirlerin ittifak ettiklerini görmekteyiz.⁶⁰

"Evlerinizde oturun" âyeti üzerinde fikir yürüten İslâm hukukçuları da bu âyette kimlerin kastedildiği konusunda itilâf etmişlerdir. Âyetin sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına değil, tüm müslüman kadınlara hitabettiğini söyleyen bazı İslâm hukukçularına göre, âyet, kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda delildir. Bu hukukçulara göre devlet başkanı, orduya komuta etmek, meclislere girmek ve erkekler arasına karışmak zorundadır, âyet ise evde oturmayı emretmektedir.⁶¹ Mevdûdî, Hz. Peygamber'in hanımlarının ne gibi bir kusuru olduğu ve diğer kadınların Hz. Peygamber'in hanımlarından daha mı üstün olduğu sorusunu sorarak âyetin yalnız Hz. Peygamber'in hanımlarına hasredilmesine itiraz etmektedir.⁶²

Âyette sadece Hz. Peygamber'in hanımlarının kastedildiğini söyleyen İslâm hukukçularının görüşlerine biz de katılıyoruz. Çünkü bazı müfessirlerin de söylediği gibi âyet, Hz. Peygamber'in hanımlarının evde oturmalarını istemekle, onların Hz. Peygamber'in hanımı olmaları sebebiyle daha vakarlı olmalarını ve müminlerin anneleri olmaları hasebiyle onlara duyulan saygı ve hürmeti devamlı bir şekilde korumalarını istemektedir.⁶³

⁵²ed-Demîcî, ss.243-247; Kâyd Yusuf, ss.108-111; Abdülkadir Şeybe, ss.41-47 Mevdûdî, ss.650-652; Hükûmü's-Şerîa, s.10; Topaloğlu, ss.276-277.

⁵³E b ü Abdillâh Muhammed b. ismâil Buhârî, Sahihü'l-Buhârî, Daru İhyait Tûrâsî'l-Arabî, Beyrut (t.y.), c.VI, s.10, C.IX, s.70.

⁵⁴Muhammed Kâmil, Mecelletü'l-Kânun ve'l-İktisâd, Matbaatu Nurî, Mısır 1936, o.VI, ss.18-20; Fuâd Muhammed en-Nâdî, TurUku İhtiyarîl-Halife, Daru Neşrû's-Sekâfe, Kahire 1980, c.11, ss.22-27. Muhammed Mübarek, Nizamü'l-İslâm el-Hükûm ve'd-Devle, Daru'l Fikr, Kahire 1974, s.66.

⁵⁵Muhammed Reşid Rıza, el-Vahyü'l-Muhammedî, Matbaatu Menâr, Mısır 1935, ss.284-285; Behiy el-Hülî, "Haule Müberreratî Amelî'l-Mer'e" el-Va'yul-İslâmî, Kuveyt 1968, s.34, s.30; Derveze, c.I, ss.117-118; es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, ss.237-238; Abdülhamid Mütvellî, Mebâdü'n-Nizami'l-Hükûm fi'l-İslâm, Matbaatu Maarîf, Kahire 1978, s.431.

⁵⁶Derveze, c.I, s.118.

⁵⁷Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, çev. Alpaslan Açıkgenç, Fecr Yayınları, Ankara 1987, s.127.

⁵⁸E b ü Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, el-Câmi'lî-Ahkâmî'l-Kur'an, Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Mısır (t.y.), c.v., s.168-169; Taberî, c.v., ss.57-58; Abdülfettah el-Kâdî, Esbabu'n-Nuzûl anî's Sahabe ve'l-Müfessirin, Matbaatu Abdurrahman Muhammed, Kahire (t.y.), s.67; el-Cessâs, c.11, s.188; İbnü'l-Cevzî, c.11, ss.73-74.

⁵⁹Taberî, c.XXII, s.3; Kâsımî, c.XIII, ss.4848-4849; Kurtubî, c.XIV, ss.178-179; H.Tahsin Emiroğlu, Esbabı Nuzûl, Ülke Basımevi, Konya 1976, C.IX, S.201.

⁶⁰Kurtubî, c.XIV, s.179; Taberî, c.XXII, s.3; Kâsımî, c.XIII, ss.4848-4849; Abdülfettah el-Kâdî, s.180; Yazır, c.VI, ss.3890-3891, Kutub, c.XXII, ss.14-15; Emiroğlu, C.IX, ss.202-203.

⁶¹ed-Demîcî, ss.243-247; Muhammed Kâil, c.VI, ss.18-20; Mevdûdî, ss.650-652.

⁶²Mevdûdî, ss.650-652.

⁶³Âlusî, c.VII, ss.37-39, es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, ss.238-239; Mütvellî, ss.431-433.

Ayrıca hitabın sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına ait olmasına herhangi bir mani olmadığı gibi, hitabın sadece onlara olduğu başka âyetler de vardır.⁶⁴

"Hz. Peygamber'in eşlerini nikahlamanız asla caiz değildir."⁶⁵

"Ey Peygamber hanımları, sizlerden biri açık bir hayasızlık yapacak olursa onun azabı iki kat olur."⁶⁶

Hiz. Peygamber'in hanımlarına hitabeden tek âyet sadece "evlerinizde oturun" âyeti değil, görüldüğü gibi bundan başka âyetler vardır.

Mütevelli, Hz. Peygamber'i ziyarete gelenlerin bazılarının Ehl-î Beyt'e hürmette ve ziyaret adabına riayet etmekte kusur ettiklerini ve Hz. Peygamber evi terkettikten sonra bile bazı ziyaretçilerin oturmaya devam ettiklerini zikrederek, âyetin bu şartlarda nazil olduğuna dikkat çekmekte ve buna dayanarak âyetin Hz. Peygamber'in hanımlarına hitabettiğini belirtmektedir.⁶⁷

"Evlerinizde oturun" âyetinden bir önceki âyet olan "Peygamber hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz" âyeti, onların diğer kadınlar arasındaki müstesna yerini göstermekle birlikte hitabın da Hz. Peygamber'in hanımlarına ait olduğunu göstermektedir. Bu durumda müfessîrlerin, Hz. Peygamber'in hanımlarının kasdedildiğini söylediği ve açıklamaya çalıştığımız bazı sebeplerden dolayı sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına hitabetmesi ihtimali daha kuvvetli olan bir âyeti, kadının devlet başkanı olmasını engelleyen bir delil olarak görmek oldukça zordur. Ayrıca kadının devlet başkanı olamayacağını söyleyen âlimler arasında "evlerinizde oturun" âyetini delil olarak kullanmayan âlimlerin varlığı⁶⁸ da dikkate alınmalıdır.

Kadının devlet başkanı olamayacağını söyleyen islâm hukukçularının bazıları, devlet başkanlığının aklî yönden yeterlilik gerektirdiğini, kadını şahitliği konusunda getirilen sınırlamaların, kadının aklî yönden eksik olduğuna delalet ettiğini söylemektedirler. Bu görüşte olanlar, kadının şehadeti ile ilgili âyetin, iki kadının fikrinin tek erkeğin fikrine eşit olduğuna delil olduğunu ileri sürmektedirler.⁶⁹

Ey İnananlar! Birbirinizle belirli bir süre için borçlandığınız zaman yazınız. İçinizden biri kâtip doğru olarak yazın; kâtip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan birşey eksiltmesin. Eğer borçlu aptal veya aciz ya da yazdıramayacak durumda ise velisi doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahid tutun, eğer iki erkek bulunmazsa, şahidlerden razı olacağınız bir erkek-biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir.⁷⁰

Biri unuttuğunda diğeri hatırlatacak iki kadın aranması hakkında fikir yürüten bazı müfessîrler, bunun sebebini kadınların akidler konusunda tecrübe sahibi olmalarına ve kadına has psikolojik ve biyolojik hallerin etkisi ile kadının çabuk heyecana kapılmasına bağlamaktadırlar. Şehadetin ise heyecandan uzak ve feragat gerektiren bir görev olduğunu belirtmek suretiyle, kadınlardan biri unuttuğunda diğerrinin hatırlatılmasının gerektiğini açıklamaktadırlar.⁷¹ Kadının aklî yönden zayıflığına

delalet eden herhangi bir açıklamaya ise rastlayamıyoruz.

Bazı İslâm âlimleri "biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatsın" ifadesinin asıl illetini, erkek ve kadının psikolojik yönlerinin farklı oluşuna bağlamakta ve bunun da hiçbir zaman kadının erkeğin yarısına eşit olduğu anlamına gelemeyeceğini belirterek bunu, hukukî sahada bir icraat olarak kabul etmektedirler.⁷² Derveze kadının ev içerisindeki meşguliyetinin fazlalığı sebebiyle, malî işlerle ilgilenememesinden dolayı şahitlikle fazla ilişkisi olmadığını söylemektedir.⁷³

Hatemî, iki erkek şahit bulunamadığı takdirde bir erkek ile birlikte iki kadının şahitliğinin aranmasının sadece vadeli borçlanmalar alanında olduğunu ve Kur'an da, mutlak olarak iki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşit sayılacağı tarzında bir hüküm olmadığını belirtmektedir. Bunun sebebini de o dönemde kadınların iş hayatında faal olmamalarına ve ticarî konularla ilgilenmemelerine bağlamaktadır.⁷⁴

Şahitlikte iki kadın bir erkek aranmasını, kadınların o günlerde malî işlerle ilgilenmemesi ve bu sebeple alacaklarının hakkını yitirmesine sebep olacak herhangi bir durumla karşılaşılması amacına yönelik olduğu kanaatindeyiz. Âyetin baş tarafı da sözü edilen şehadetin alim satım akitleri ile ilgili olduğunu açıkça göstermektedir. Âyetin ifadesinden her konuda bir erkek iki kadın şahit aranması gerektiği şeklinde bir hüküm çıkarmak oldukça zordur.

Kadının şahitlikteki durumu ile siyasî görevleri üstlenmesini birbiriyle kıyaslayarak kadının siyasî görevler üstlenemeyeceğini söylemek de kıyasın şartlarına uymamaktadır. Çünkü iki meseleyi birbirine kıyaslayabilmek, bu iki mesele arasında ortak illet bulunması şartına bağlıdır.⁷⁵

İslâm tarihinde ilmî, içtimaî ve siyasî sahalarda önemli hizmetlerde bulunmuş olan kadını,⁷⁶ onun şahitlik

⁶⁴es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, ss.238-239; Mütevelli, ss.432-433.

⁶⁵33/Ahzâb, 53.

⁶⁶33/Ahzâb, 30.

⁶⁷33/Mütevelli, s.432.

⁶⁸Kayıd Yusuf, ss.108-111; en-Nâdî, c.11, ss.25-27; Abdülkadir Şeybe, ss.41-47; Hükmü'ş-Şeria, ss.15-15.

⁶⁹ed-Demîcî, ss.243-244; Abdülkadir Şeybe, ss.41-47.

⁷⁰Bakara, 282.

⁷¹Seyyid Kutub, c.111, ss.89-90; Yazır, el, ss.985-987; H.Tahsin Emiroğlu, Esbab-ı Nüzul, Ülkü Basımevi Konya 1976, c.I, s.291.

⁷²Muhammed Kutub, İslâm'ın Etrafındak Şüheler, çev. Ali Özek, Er-Tu Matbaası, İstanbul 1982, ss.171-172; Muhammed el-Behiy, Kur'an ve Toplum, çev. Beşir Eryarsoy, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1986, ss.293-294.

⁷³Derveze, c.I, s.123.

⁷⁴Hüseyin Hatemî, Kadının Çıkış Yolu, Fecr Yayınevi, Ankara 1988, Ss.57-61.

⁷⁵Eb ü Zehra, s.189.

⁷⁶ez-Zebîdî, c.11, ss.282-284; Atar, s.126; el-Hulî, Ailede ve Toplumda Kadın, ss.162-164; es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devlet, ss.233-234; Hammâd, c.I, ss.60-64; es-Sibâî, ss.151-153; Mahmasânî, Erkânü Hukukî'l-insan, ss.297-299.

konusudaki durumunu esas alarak ona bir takım aklî eksiklikler atfetmek suretiyle, siyasî haklardan mahrum etmek hem tarihi gerçeklerle hem de islâm'ın temel prensipleriyle bağdaşmamaktadır.

Kadının devlet başkanı olabileceğini ileri süren İslâm hukukçuları, "açık bir nass ile istisna edilmediği takdirde kadın ve erkeğin hak ve görevlerinde eşitliği" prensibine dayanmaktadırlar.

Kadınların sahip oldukları hakları, örfe uygun bir şekilde vazifelerine denktir.⁷⁷

Ayetinden anlaşılacağı üzere kadın ve erkeğin sahip oldukları haklar, üstlendikleri sorumluluklar nisbetindedir.⁷⁸

Enâyât, âyetin kadınlar için eşit hakları garanti ettiğini söylemektedir.⁷⁹

Kadın ve erkeklere hitap eden bazı âyetlerin ifadesinden de Kur'an'da kadın ve erkeğin eşitliğinin esas olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰

Kadının devlet başkanı olabileceğini söyleyen islâm hukukçularının, kadın ve erkeğin eşitliği esasını vurgulayan yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin yanısıra, en çok üzerinde durdukları ve görüşlerine delil olarak kabul ettikleri âyet, 9/Tevbe süresinin 71. âyetidir.⁸¹

Mümin erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostları ve yardımcılarıdır, iyiliği emreder kötülükten alıkoşurlar, namaz kılarlar, zekat verirler, Allah'a ve Peygamberine itaat ederler, işte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz güçlüdür, hakimdir.

Raşid Rıza bu âyetin, kadının dinî, edebî, içtimai ve siyasî işlerle meşgul olabileceğini beyan ettiğini söylemektedir.⁸²

Mütevellî, kadının siyasetle ilgilenebileceğini savunan alimlerin âyeti iki açıdan değerlendirdiklerini söylemektedir. Birincisi: Bu âyet, kadın ve erkek arasında kardeşlik, iyilikte yardımlaşma ve sadakat gibi duygulan içeren bir dostluğu yerleştirmektedir, ikincisi: iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmanın siyasetle meşguliyet de dahil olmak üzere hayatın her sahasında kadın için bir görev olduğu belirtilmektedir.⁸³

Kadının her devirde iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmakla görevlendirilmesi, toplumun hedeflerine ulaşmasında kadının da erkek gibi mesul olması, kadın için en büyük görev olarak kabul edilmektedir.⁸⁴

iyiliği emretmek ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmak vazifesini mü'min erkekler gibi mü'min kadınların da ifâ edebileceğini söyleyen Hamîdullah, devlet başkanlığı da dahil olmak üzere bir işi millet adına yapmak şeklinde tarif ettiği siyaset görevini kadının da üstlenebileceğini söylemektedir.⁸⁵

Siyaset, işleri en iyi şekilde idare etmek, düzenleme ve insanları dünya ve ahirette kurtuluşa erdirecek bir yola yöneltme⁸⁶ şeklinde tarif edildiğine göre, kadın ve erkekler için yönelik olan iyiliği emretme, kötülükten sakındırma vazifesini, kadının siyasî görevler üstlenebileceğine ve devlet işleriyle meşgul olabileceğine bir delil olacağını söylemek hiç de imkânsız görünmemektedir.

Devlet başkanlığı da dahil olmak üzere kadının siyasî işlerle meşgul olabileceğini söyleyen islâm hukukçularından bazılarının Kur'an'a dayandırdıkları diğer delillerden biri de Seba melikesi ile ilgili ayetlerdir.⁸⁷

Seba melikesi Belkıs'ın, kararlarını ferdî değil halkıyla istişare etmek suretiyle vermesiyle ve halkını idare etmede gösterdiği başarı, onun iyi bir hükümdar olarak methedilmesine⁸⁸ yol açmıştır.⁸⁹

Seba melikesi hakkında verilen bu bilgiler, bazı İslâm hukukçuları tarafından, müslüman bir kadının, bir devletin başkanı olabileceğinin delili kabul edilmektedir.⁹⁰

Her ne kadar Topaloğlu, Kur'an'da Seba melikesi Belkıs'ın müslüman olduktan sonra da melikelığe devam ettiğine dair bir bilgiye rastlanmadığını ayrıca ateşperest bir kadınla ilgili hükümlerin müslümanlar hakkında delil olamayacağını söylemekte ise de,⁹¹ Kur'an'da Belkıs'ın müslüman olduktan sonra melikelığını bıraktığına dair bir bilgi de yer almamaktadır. Saîdî, Belkıs'ın müslüman olduktan sonra da görevine devam etmesinin vahiy ile yasaklandığı konusunda bir haberin bulunmadığını ve Hz. Süleyman'ın Allah'dan aldığı vahye aykırı hüküm veremeyeceğini söyleyen Saîdî, Seba melikesi Belkıs'ın hükümdarlığına devam etmesinin Allah'ın hükmüne uygun olduğunu ifade etmektedir.⁹²

Bazı islâm hukukçularına göre "bizden önceki şeriatlar" bizler için de hüküm ifade eder. Serahsî, Sünnî hukukçuların görüşlerini, herhangi bir peygamber'in getirdiği her tür kanunun, bunun kaldırıldığına dair bir işaret

⁷⁷2/Bakara, 228.

⁷⁸es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, s.232; Mütevellî, s.422. Muhammed Sellam Medkur, Tarihu't-Teşri'l-İslâmî ve Mesadiruh, (m.y.), (b.y.) 1958, s.338 (es-Saîdî'den naklen, s.233); Mustafa Abdülvâhid, el-Müctemeu'l-İslâmî, Mektubetu'l-Mütenebbî, (Kahire) 1974, s.244; Reşid Rıza, s.284.

⁷⁹Enâyât, s.132.

⁸⁰Hammad, c.I, ss.60-64; Mustafa Abdülvâhid, s.244; Reşid Rıza, s.284; Nisa, y; Âli İmran, 195; Nisa, 124; Nahl, 97; Şûra, 49,50.

⁸¹Mütevellî, s.422-428; es-Saîdî, s.233; Reşid Rızâ, s.283; Derveze, c.I, s.115.

⁸²Reşid Rızâ, s.283.

⁸³Mütevellî, s.422.

⁸⁴Mustafa Abdülvâhid, ss.260-261.

⁸⁵Topaloğlu, ss.273-274.

⁸⁶Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuku İslâmiye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1950, c.111-9-23; Türk Hukuk Lügati, s.301.

⁸⁷es-Saîdî, Fî Meydani'l-İctihad, Matbaatu Ataya, Mısır (ty.) ss.96-99; Muhammed Hamîdullah, "İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitabı Mukaddes" çev. İbrahim Canan, Atatürk Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s.111, s.387; Topaloğlu, ss.273-274.

⁸⁸Neml 44.

⁸⁹es-Saîdî, Fî Meydani'l-İctihad, ss.96-99.

⁹⁰Hamîdullah, İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes, s.387.

⁹¹Topaloğlu, ss.273-274.

⁹²es-Saîdî, Fî Meydani'l-İctihad, ss.96-99.

olmadıkça ebediyen geçerli olduğu şeklinde açıklamaktadır.⁹³

Kur'an'ı esas alarak yaptığımız şimdiki kadarki açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi Kur'an'da kadının siyasî haklarını engelleyen herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Zikrettiğimiz bazı İslâm hukukçularının bizden önceki şeriatlar hakkındaki görüşlerine de dayanarak⁹⁴ bir kadın olan Seba melikesinin hükümdarlığının, İslâm hukuku açısından tamamlayıcı bir unsur olarak görülebileceği ve kadının hükümdarlığının geçerliliğinin kabul edilebileceği kanaatindeyiz.

c. Sünnete Dayalı Deliller

Bazı İslâm hukukçularının kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda delil olarak öne sürdükleri hadisleri diğer İslâm hukukçuları kadının siyasî haklarını engelleyen birer nass olarak kabul etmemektedirler.

Kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda delil olarak kabul edilen ve üzerinde en fazla durulan hadis Ebû Bekre'nin rivayet ettiği şu hadistir.

"İşlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır."⁹⁵

Hadis şu şekilde rivayet edilmektedir; Osman b. el-Heysem ve Avf, Hasan'dan Ebû Bekre'nin şöyle söylediğini rivayet etmektedirler; Cemel vakasına katılmak ve onlarla birlikte savaşmak üzereyken Resulullah'tan duymuş olduğum bir hadis beni bu savaşa katılmaktan kurtardı. Resulullah, Farisilerin Kısra kızını devlet başkanı yaptıklarını duyunca şöyle buyurmuşlardı: "İşlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır."⁹⁶

Hadiste geçen Cemel vakasına katılanlardan kasdedilen, Hz. Aişe ve onunla birlikte olan askerlerdir. Hz. Aişe'nin Talha ve Zübeyr'le birlikte, Hz. Osman'ın kanını talep amacıyla Basra'ya yürüyüşü ve Cemel vakasının meydana gelişinden bahsedilmektedir. Kısra'nın⁹⁷ ölümü üzerine yerine kızı Boran geçmiş ve bir sene altı ay hükümdarlık yapmıştır. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Hz. Peygamber Kısra'nın kızının melik olduğunu işitince zikrettiğimiz hadisi söylemiştir.⁹⁸

Ebû Bekre'nin zikredilen hadisi dikkate alarak Cemel vakasına katılanların felah bulmayacağı düşüncesiyle Hz. Aişe ile birlikte savaşa katılmadığı zikredilmektedir.⁹⁹

Hadisçilerin çoğu bu hadisin kadının emirlik, kadılık gibi bazı siyasî işlere katılmayacağı konusunda delil olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁰⁰

İslâm hukukçularının çoğu da bu hadisi, kadının devlet başkanı ve hâkim olmasını engelleyen bir nass olarak görmektedirler.¹⁰¹ Bazı hukukçular hadisin kadının sadece devlet başkanı olamayacağını ifade ettiğini diğer siyasî görevlere teşmil edilemeyeceğini belirtmektedirler.¹⁰²

Diğer bazı İslâm hukukçuları ise bu hadisin sahih olduğunu kabul etmekle birlikte yorumu değişik şekillerde yaparak, hadisin kadının devlet başkanı olmasını engellemediğini söylemektedirler.

Kâsımî, Hz. Peygamber'in bu sözü Kısra'ya gönderdiği elçinin Kısra'nın sonunu iyi görmemesi ve Hz. Peygamber'in hükümeti ile İran hükümeti arasında siyasî ilişkilerin kötü olması sebebiyle söylediğini ileri sürmektedir. Hadisteki hükmün, sadece sebebi belirtilen olaya hasr edilebileceğini belirtmektedir. Lafzın umûmî olmasının hükmün de umumî olmasını gerektirmediğini belirten Kâsımî, hadisin, kadının devlet başkanı olmasını engelleyen bir delil olamayacağını söylemektedir.¹⁰³

Hadisin kadının siyasî görevler üstlenmesini önlemediğini söyleyen Derveze de hadiste kastedilenin tek bir kadının reisliği olduğunu söylemektedir. Mü'min kadınlarla mü'min erkeklerin birbirlerinin velileri olduğu¹⁰⁴ esasına dayanarak, toplumun yarısını oluşturan kadının erkekle birlikte devlet işlerini üstlenebileceğini belirtmektedir.¹⁰⁵

Hamîdullah da Kısra'nın kızı ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in hadisinde belirtilen yasağın, iranlılara gelecek bir belanın mucizevi bir şekilde önceden haber verildiğine dikkat çekmekte ve bunun müslümanlar için belli bir yasağı ifade etmeyeceğini söylemektedir.¹⁰⁶

Sebeb-i vürudu, İran Kısra'nın kızının hükümdar olması ile ilgili olduğu zikredilen bu hadisin, müslümanlar

⁹³Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, Usûlü's-Serahsî, Metabiu Dari'l-Kitabi'l-Arabî, Kahire 1372, c.11, s.100; Hamidullah, İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes, s.383.

⁹⁴Serahsî, c.11, s.100; es-Saidî, Fî Meydani'l-İctihâd, ss.96-99; Hamidullah, İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes, s.383.

⁹⁵Buhârî, c.VI, s.10, c.XI, s.70; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982, c.V, ss.38; Ahmed b. Şuayb Ali b. Sinan en-Nesâî, Sünen, Matbaatu Mısıriyye Mısır (t.y.) c.III, s.227; İshâ Muhammed b. İshâ b. Seve. Tirmizî, es-Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, c.IV, ss.527-528.

⁹⁶Buhârî, c.VI, s.10, C.IX, s.70; Nesâî, c.111, s.227; Tirmizî, c.IV, ss.527-528; Ahmed b. Hanbel, c.V, s.38.

⁹⁷Kısra, aslında Sâsâniler den iki Hüseyin isimlerinin Arapça şekli olup, sonradan bütün İran şahlarını ifade eden bir cins isim olmuştur (CL-Huart, "Kısra" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Maarif Basımevi, İstanbul 1954, C.VI/2, s.285).

⁹⁸Ahmed b. Ali b-Hacer el-Askalanî, Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahih'i'l-Buhârî, Matbaatu's Selefıyye, Kahire (t.y.), c.VIII, s.128; Şemsüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali Kirmânî, Buhârî bi Şerhi Kirmânî, Matbaatu'l-Behıymeti'l-Mısıriyye, Mısır 1938, c.XVI, ss.232-233.

⁹⁹Mahmud b. Ahmed el-Aynî, Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahih'i'l-Buhârî, Daru't-Tibaâti'l-Âmira, İstanbul 1313, c.VIII, ss.436-437; Kirmânî, c.XVI, ss.232-233, c.XIV, s.173; Askalanî, Fetû'l-Bârî, c.XIII, s.128, c.XIII, ss.53-56; Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, İrşâ du's-Sârî fî Şerhi Sahih'i'l-Buhârî, Matbaatü'l-Kübra'l-Emriyye, (b.y.) 1304, c.VI, s.460, c.X, s.193.

¹⁰⁰Aynî, c.XI, ss.357-358; Kirmânî, c.XVI, ss.232-233; Askalanî, Fethü'l-Bârî, c.VIII, s.128; Kastallânî, c.VI, s.460, c.X, s.193.

¹⁰¹Ibnü'l Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, Ahkamü'l-Kur'an (m.y.), Mısır 1928, c.111, ss.1445-1446; Mevdûdî, ss.650-652; Kâyid Yusuf, ss.108-111; ed-Demirci, ss.243-247, Hükmü's-Şeriâ, ss.7-8; Abdülkadir Şeybe, ss.41-47 en-Nâdî, c.11, ss.25-27; N-M.Şaikh, S.M. Madni Abbasi, İslâm Toplumunda Kadın, çev. Ali Zengin, Fatih Matbaacılık, İstanbul 1983, s.74-75; Topaloğlu, ss.274-275.

¹⁰²es-Saidî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fî'd-Devle, ss.234-236.

¹⁰³Zafirel-Kasımî, c.I, ss.341-343.

¹⁰⁴Tevbe, 71.

¹⁰⁵Derveze, c.I, s.115.

¹⁰⁶Hamîdullah, İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes, s.383.

için de bir delil olmayacağı, bu konuda ileri sürülen görüşlerden de anlaşılacağı üzere ihtilafıdır. Hadisin hükümünün sadece belli bir kavme ait olması da imkân dışı değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in göndermiş olduğu mektubu yırtan ve ona beddua eden İran Kısra'nın¹⁰⁷ kavmi hakkında Hz. Peygamber'in "felah bulmayacaktır" sözünü söylemesi hem mümkün hem de tabiidir. Farklı şekillerde yorumlanma ihtimalleri olan bir hadisin, kadının devlet başkanı olmasını engelleyen kesin bir delil gibi görülemeyeceği de gayet açıktır. Ayrıca hadisin Hz. Aişe'nin Basra'ya yürüyüşü ve Cemel vakasına katılması esnasında ve onu bu siyasi hareketine karşı zikredilmiş olması da dikkat çekicidir. Hz. Aişe'nin böyle bir hadisin varlığından haberdar olmaması da düşündürücüdür. Hz. Aişe'nin hadisten haberdar olmaması mümkün olsa dahi beraberindeki müslümanların hiçbirinin bu hadisten haberdar olmaması oldukça zor bir ihtimaldir. Ayrıca Askalanî'nin zikrettiğine göre, Hz. Aişe Ebû Bekre'ye kendileri ile beraber savaşa katılması için çağırıda bulunmuş, Ebû Bekre ise; şüphesiz sen annemizsin ve hakkın da çok büyüktür, ancak ben Hz. Peygamber'in "işlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır" dediğini Hz. Aişe'nin hadisi işittikten sonra hareketine son verdiği şeklinde herhangi bir rivayete rastlayamadık. Kaynaklarda Hz. Aişe'nin Cemel vakasına katılmaktan dolayı pişmanlık duyduğu zikredilmektedir.¹⁰⁸ Ancak bazı İslâm alimleri bu pişmanlığı bir kadın olarak siyasi işlere katılmasına bağlarken¹⁰⁹ bir kısmı da siyasete karışmasına değil, çatışan iki taraf arasında yapmış olduğu tercihinde isabetli karar veremeyişine bağlamaktadırlar.¹¹⁰ Behiy el-Hulî ise Hz. Aişe'nin girişmiş olduğu bu hareketi şöyle değerlendirmektedir. Hz. Ali'ye karşı çıktıklarında Zübeyr ve Talha'da Hz. Aişe ile beraberdi. Bunlardan birisi Hz. Aişe'ye "Ey mü'minlerin anası sen geri dön, böylesi siyasi işlere karışmaya hakkın yok" dememiştir. Halbuki bu iki zat İslâmî en iyi bilen ve anlayan kişilerdendi. Bilakis Hz. Aişe'nin görüşlerine katılmışlar ve onunla beraber olmuşlardır. Hülî, bu durumu ise, bu tür hareketlerin alışılmış olduğunu gösterdiğini söylemektedir.¹¹¹

Kadının devlet başkanlığı dahil olmak üzere, siyasete karışmasına engel olduğunu söyleyen bir başka hadis de şöyledir:

Başkanlarınız en hayırlılarınız, zenginleriniz de cömertleriniz olur ve işleriniz arasında danışma ile yürürse yerin üstü sizin için yerin altından hayırlıdır. Fakat başkanlarınız en kötüleriniz, zenginleriniz de cimrilere olur ve işleriniz de kadınlarınızın emrinde bulunursa o zaman yerin altı, sizin için yerin üstünden daha hayırlıdır.¹¹²

Ebû İsa, bu hadisi bilmediklerini ve bu hadisin garîb hadislerden olduğunu zikretmektedir. Hadisi, zikreden Salih el-Müreyy'in rivayetlerinde tek kaldığını ve garîb hadisler¹¹³ rivayet ettiğini söylemektedir.¹¹⁴

Kadının devlet başkanı olamayacağını savunan bazı İslâm hukukçularının, mevzu olma ihtimali kuvvetli olan bu hadise hiç temas etmemeleri de, hadisin zayıflığını ve böyle bir rivayete itibar edilemeyeceğini göstermektedir.¹¹⁵ Ancak sayıları çok az da olsa kadının siyasi haklarını engellediğine bu hadisi delil olarak

gösterenler de vardır.¹¹⁶

Kadının devlet başkanlığı ve diğer siyasi görevleri üstlenemeyeceğinin delili olarak ileri sürülen bir başka hadis de şudur:

Sizin kadar eksik akıllı ve eksik dinli birinin (kadınların) tam akıllı ve dini sağlam bir kimsenin aklını çelebildiğini görmedim.¹¹⁷

Değişik senedlerle rivayet edilen bu hadis, mealen şöyledir:

Hz. Peygamber ramazan veya kurban bayramında musallaya gitmek üzere yola çıktığında kadınlara rastladı ve şöyle dedi: Ey kadınlar topluluğu sadaka veriniz, zira Cehennem ehlinin çoğunu sizlerin oluşturduğunu gördüm. Kadınlar neden ya Rasulallah diye sorduğunda Hz. Peygamber; çünkü kadınlar çok lanet ettiler ve kocalarına karşıda nankör oldular, cevabını vermiş ve devamla "sizin kadar eksik akıllı ve eksik dinli birinin (kadınların) akıllı ve dini sağlam bir kimsenin aklını çelebildiğini görmedim" demiştir. Kadınlar aklımızın ve dinimizin eksikliği nedir ya Rasulallah diye sorduğunda Hz. Peygamber; iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği yerine geçmesi kadının aklının noksanlığı, hayırlı olduğu zaman namaz kılmaması ve oruç tutmaması da dinin noksanlığıdır, cevabını vermiştir.¹¹⁸

İbn Hazm, kadının aklının ve dininin eksikliği ile ilgili hadisten, kadının faziletinin eksikliği gibi bir mana çıkarılamayacağını söylemektedir. Hadiste geçen akıl noksanlığından kasdın sadece kadının şahitliği ile ilgili olduğunu din noksanlığının ise sadece kadının belirli zamanlarda namaz ve orucunu terketmek zorunda kalması anlamına geldiğini söyleyen İbn Hazm, bu iki durum dışında akıl ve din noksanlığından bahsetmenin mümkün olmadığını da belirtmektedir.¹¹⁹

¹⁰⁷Askalanî, Fethu'l-Bârî, c.XIII, s.56.

¹⁰⁸Muhammed b. Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübrâ (m.y.) Leiden 1904, c.VIII, s.56; Mustafa Hilmi, Nizamü'l-Hilâfe fi'l-Fikri'l-İslâmî, Daru'l-Ensar, Kahire 1977, s.132-133; Mevdûdî, ss.653-656; es-Sibâî, ss.151-153; Hükümü's-Şerîa, ss.10-12.

¹⁰⁹Mustafa Hilmi, ss.132-133; Mevdûdî, ss.653-656; es-Sibâî, ss.151-153; Hükümü's-Şerîa, ss.10-12.

¹¹⁰es-Sâdî, en-Nazariyyetu l-İslâmiye fi'd-Devle, s.233; Mütevellî, s.428.

¹¹¹el-Hülî, Ailede ve Toplumda Kadın, ss.162-164.

¹¹²Tirmizî, c.11, s.43.

¹¹³Garîb hadisler râvinin rivayetinde tek kaldığı veya hadisin metninde veya senedinde olan bir fazlalığı ancak tek kişinin zikrettiği hadislerdir. Suyûtî, garîb hadisin sahih ve sahih olmayan şeklinde ikiye ayrıldığını, garîb hadislerin çoğunun sahih olmadığını söylemektedir (Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, Tedribu'r-Râvî Şerhu Takribu'n-Nebevi, Matbaatu'l-Hayriyye, Mısır 1307, s.192; Koçyiğit, s.125).

¹¹⁴Tirmizî, c.II, s.43.

¹¹⁵ed-Demicî, ss.243-247; Muhammed Kâmil, c.VI, ss.18-20; en-Nâdî, c.11, ss.25-27; Hükümü's-Şerîa, ss.6-12; Muhammed Mübarek, s.66.

¹¹⁶Mevdûdî, ss.650-652; Kâydî Yusuf, ss.108-111; Abdülkadir Şeybe, ss.41-47.

¹¹⁷Buhârî, c.I, s.83; Süleyman b. Eşases-Sicistânî Ebû Dâvud, Sünen, Daru'l-Hadis, Suriye 1974, c.V, s.59.

¹¹⁸Buhârî, c.I, s.83; Ebû Dâvud, c.V, s.59 ("Sizden akıllı ve dini eksiklerden birinin akıllı bir kimseye üstün geldiğini görmedim" cümlesinden önceki kısım Ebî Dâvud'da yer almamaktadır).

¹¹⁹İbn Hazm, el-Fasl, c.IV, ss.206-207.

"Kadının akli ve dini noksandır" hadisinin, kadının akli yönden eksikliğine delâlet ettiğini söyleyen ed-Demîcî bu sebeple kadının, anlayış, zekâ ve yeterlilik gerektiren devlet başkanlığı görevini üstlenemeyeceğini söylemektedir.¹²⁰

Saîdî ise, hadisin kadının siyasî haklarını engellemediğini ileri sürmektedir. Hadisten, kadının aklının ve dininin eksik olduğu şeklinde bir mana çıkarılmayacağına söyleyen Saîdî böyle bir düşüncenin, hadisin tamamının değil sadece "kadının akli ve dini noksandır" kısmının dikkate alınmasından kaynaklandığını zikretmektedir. Hadisin bütünü gözönüne alındığında akıl noksanlığından kadının şahitlikteki durumu, din noksanlığından ise belirli süreler için kadını, namaz, oruç ibadetini ifa etmesine mani olan tabii halinin kastedildiğinin anlaşılacağına söylemektedir. Yoksa akıl noksanlığının kadının idrak, düşünce, görüş ve ihtiyata zayıflığı, din noksanlığının ise, takva, fazilet ve ahlak yönünden eksikliği anlamına gelemeyeceğini belirlemektedir. Saîdî, "kadının akli ve dini noksandır" ifadesinden gerçek anlamda bir akıl ve din noksanlığı kastedilse idi kadının mallan üzerinde tasarruf hakkına sahip olmaması, bu haklardan yararlanabilmesi için de eşinin ve velisinin izin vermesi şartının aranması gerekeceğini söylemektedir, islâm hukukunda, kadın olmanın tasarruflarda bulunmayı engelleyen bir sebep olamayacağını belirterek islâm'ın kadına her türlü tasarruf ve mülk edinme ehliyetini verdiğini, ayrıca tarihi gerçeklerin de kadına akli bir eksiklik atfedilmesine engel olduğunu söylemektedir.¹²¹

Mütevellî ise, akla uygun olmaması, Kur'an'ın açık hükümlerine ve tarihi gerçeklere ters düşmesi sebebiyle bu hadisin mevzu olduğunu söylemektedir. Ayrıca sahih olduğu kabul edildiği takdirde bu hadisin sadece kadının siyasi haklarını menetmekle kalmayıp, diğer bazı hadislerle muarız olduğu gibi Kur'an'da açıkça belirtilen islâm'ın birçok hükmüne de ters düşmek suretiyle bazı tehlikeli neticelere sebep olacağını belirtmektedir.¹²²

inceleyebildiğimiz kaynaklar arasında "kadının akli ve dini noksandır" mealindeki hadisin mevzu olduğunu Mütevellî'den başka söyleyen ikinci bir kimseye rastlayamadık. Ancak bizim için önemli olan husus Saîdî gibi hadisi sahih kabul edenler ile Mütevellî gibi hadisin mevzu olduğunu söyleyenlerin, kadının aklının ve dininin gerçek anlamda eksik olmadığı ve buna dayanarak da kadının siyasetle meşgul olmasına engel olunamayacağı konusunda görüş birliğinde olmalarıdır. Zira hadisin sıhhati hakkında farklı şeyler söylenmesine rağmen hadisten çıkarılabilecek mana hakkında aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

Daha önce zikrettiğimiz gibi bazı islâm hukukçuları "kadının akli ve dini noksandır" hadisine dayanarak, kadının akli yönden erkeğe denk olamayacağını söylemektedirler.

Kadının zekası ve akli gücünün erkeğinkine denk olup olmadığı tartışma konusudur.¹²³

Kadın ve erkeğin beyni arasında hacim ve şekil yönünden gerçekten büyük bir fark olduğunu söyleyen bazı islâm alimleri bu maddi farka dayanarak erkeğin ze-

ka ve idrak gücü bakımından kadından daha üstün olduklarını söylemektedirler.¹²⁴

Kadının akli yönden eksik olduğu anlayışına karşı çıkan Kasım Emin, böyle bir anlayışın ortaya çıkmasını, çeşitli asırlarda, kadının ilim ile meşguliyetinin az olması ve akli melekelerini geliştirecek faaliyetlerde bulunmaması gibi sebeplere bağlamaktadır. Kadın ve erkek arasında ortaya çıkan bu akli farklılık yaratılıştan olmayıp, kadın ve erkeğin tecrübelerinin azlığı veya çokluğundan kaynaklanmaktadır.¹²⁵

Hammad ise erkek ve kadın arasında bir farklılık olmadığını söylerken, bu görüşüne ayetleri¹²⁶ delil göstermektedir.¹²⁷

islâm tarihinde yer alan birçok uygulamanın ve kadınların üstlendikleri görevlerin, kadının akli yönden eksik olmadığına en büyük ve en önemli delili olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Aişe'nin ilmi sahada gösterdiği başarı ancak akli yeterliliğine sahip bir kişinin gösterebileceği bir başarıdır. Sahabeden en büyük fakihler bile, fikhî meselelerde Hz. Aişe'ye danışıyorlardı. Ayrıca Hz. Aişe sahabe arasında en güvenilir hadis ravilerinden idi. Urve'nin Hz. Aişe hakkında; "Hz. Aişe'nin şiiir bilgisine hayret etmiyorum, çünkü Ebû Bekir'in kızıdır. Fıkıh konusundaki ilmüne de hayret etmiyorum çünkü Hz. Peygamber'in zevcesi ve Ebû Bekir'in kızıdır. Fakat tıb konusundaki bilgisi beni hayrete düşürüyor" dediği rivayet edilmektedir.¹²⁸

islâm toplumunda kadınlar sadece Hz. Peygamber döneminde değil, bütün devirlerde önemli roller üstlenmiştir, hatta erkeklere hocalık yapacak seviyeye ulaşmışlardır. İbnü'l-Cevzî "Şehde" ismindeki kadın hocasından her konuda birçok hadis ve haber rivayet etmiştir. Suyûti'nin lügat ilmi de dahil olmak üzere çeşitli ilimlerle meşgul olmuş kadın hocalarından bahsettiği nakledilmektedir.¹²⁹ Kerîme b. Ahmed el-Merveziyye isimli bir kadın da, Hatîbü'l-Bağdadiyye Mekke'de ikameti esnasında beş günde Buhari'yi okutmuştur.¹³⁰

Hz. Peygamber ve dört halifenin kadınlarla istişare ettiği ve onların fikirlerini aldığı tarihi bir gerçektir. Hz. Peygamber'in Hudeybiye Anlaşması esnasında, müslü-

¹²⁰ed-Demîcî, ss.243-247.

¹²¹es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, ss.239-243.

¹²²Mütevellî, s.437-439.

¹²³Muhammed Kâmil, c.VI, ss.18-20; Kasım Emin, el-Mer'etü'l-Cedide, Matbaatu Atlas, Kahire 1937, ss.65-67.

¹²⁴Muhammed Kâmil, c.VI, ss.18-20.

¹²⁵Kasım Emin, el-Mer'etü'l cedide, ss.65-67; Kasım Emin, Tahrirül Mer'e, Matbaatu Aynî's-Şems, (Mısır) 1336, s.27.

¹²⁶Nisâ, 1; Şûra, 49-50.

¹²⁷Hammâd, c.I, ss.60-64.

¹²⁸Abdulhayy Kettânî, et-Terâtîbü'l-idariyye, Daru'l-Mektebeti'l-Arabî. Lübnan (ty.) c.11, ss.432-433; Mahmâsanî, Erkânu Hukukî'l-insan, ss.297-299.

¹²⁹Mustafa Abdülvahid, s.246.

¹³⁰Mehmet S. Hatiboğlu, (Ebû Bekr Ahmet b. Ali b. Sabit el Hatibü'l-Bağdadî, Şerefu Ashabî'l-Hadis) "Takdim" A.Ü. Basımevi, Ankara 1972.

manian ilgilendiren bir işte Ümmü Seleme'nin görüşünü aldığı ve onun görüşüne uygun şekilde hareket ettiği rivayet edilmektedir.¹³¹ Bu ise kadınların akli yönden herhangi bir eksiklikleri olmadığını ve Hz. Peygamber'in de kadınları akılları eksik varlıklar olarak görmediğine delalet etmektedir. Ayrıca bazı kaynaklar¹³² Hz. Peygamber'in Hz. Aişe hakkında; "Dininizin yarısını bu Humeyra'dan öğreniniz"¹³³ dediğinden bahsedilmektedir.

Konumuzla ilgili olarak verilebilecek bir başka örnek, Hz. Ömer'in mehirleri konu alan bir hutbeyi irad ettiği esnada bir kadının Nisa suresinin 20. âyetini okuyarak, Hz. Ömer'e itiraz etmesidir. Bu itirazdan sonra Hz. Ömer hatasını itiraf etmiş, verdiği karardan dönerek "kadın Ömer'den daha iyi bildi" demiştir.¹³⁴

Hz. Ömer halifeliği esnasında kadınlarla istişarede bulunuyor, onların görüşlerini alıyordu. Hz. Ömer kızı Hafsa'ya kadınların kocalarından ne kadar süre ayrı kalmaya sabdereceklerini sormuş, kızının ona verdiği cevaba uygun olarak Hz. Ömer bu süreyi dört ay olarak belirtmiştir.¹³⁵

Zikrettiğimiz bu örneklerin kadın için akli ve dini yönden herhangi bir eksikliğin söz konusu olmadığını açıklamak için yeterli olduğunu sanıyoruz. Kadının aklının eksik olduğu kabul edildiği takdirde mükellefiyet için aklın sıhhatinin şart olduğu bir din anlayışında akli yönden eksik olan bir varlığın, herhangi bir dini sorumluluğunun olmaması gerekirdi. Oysa kadın ve erkek her müslümanın Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak konusunda aynı derecede yükümlü oldukları Kur'an âyetlerinde¹³⁶ açıkça belirtilmektedir.

Netice olarak, akli ve dini yönden herhangi bir eksikliği olmayan kadının aklının ve dininin eksik olduğu söylenemeyeceği gibi, bu anlayıştan hareket ederek, kadının devlet başkanlığı ve diğer siyasi görevleri üstlenemeyeceği de iddia edilemez.

d. Devlet Başkanlığı Görevinin Kadının Yapısı İle İlişkisi

Kadının fiziki ve ruhi yapısının, ebediyen kadının böyle bir görevi üstlenmesine mani olacağını söyleyen İslâm hukukçularına göre kadın tabiatı gereği çabuk heyecanlanan, şefkat ve merhamet duyguları çok gelişmiş bir varlıktır. Bu düşüncede olanlara göre kadında bulunan bu özellikler, onun en önemli görevi olan annelik ve çocuk yetiştirme vazifelerini, gerektiği şekilde yerine getirmesini sağlamaktadır. Erkek ise şefkatli olmasına rağmen vereceği kararlarda akli ön planda tutan idrak ve görüş sahibidir.¹³⁷ Kadın aşırı derecede hassas, sevinç, elem, korku gibi değişik duyguların kolayca etkisinde kalan bir yapıya sahiptir. Kadının bu yapısı, aklını hesaba katmadan duygularıyla karar vermesine sebep olmaktadır.¹³⁸ Devlet başkanlığı gibi ağır ve külfetli bir görevi kadına yüklemek, onu kaldıramayacağı bir yükün altına sokmaktadır.¹³⁹

Kadın ve erkek arasında şefkat, merhamet, duygusallık ve hassasiyet bakımından farklılık olduğu elbette inkâr edilemez. Ancak bu farklılığın kadının siyasi görevleri üstlenmesine engel olamayacağını söyleyen

Saîdî'nin görüşüne biz de katılıyoruz.¹⁴⁰ Ayrıca devlet başkanlığı da dahil olmak üzere çeşitli siyasi görevler üstlenmiş olan kadınların sayısı ve gösterdikleri başarıda kadınların yapılarının bu görevleri üstlenmelerine engel olmadığını göstermektedir.¹⁴¹

e. İslâm Tarihinde Kadının Siyasi Durumu

İslâmın ilk devirlerinde kadınların siyasi işlerle meşgul olmadıklarını söyleyen bazı İslâm hukukçuları bu durumun, kadının devlet başkanlığı ve diğer siyasi görevleri üstlenemeyeceği manasını taşıdığını belirtmektedirler.¹⁴²

İslâm tarihinde kadınların gösterdikleri siyasi faaliyetlere geçmeden önce İslâm öncesi cahiliye çağında kadının sosyal durumunun İslâmiyetten sonraki sosyal ve siyasi duruma etkisinden bahsetmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

İslâmın ortaya çıktığı dönemde, Arapların adet ve gelenekleri, kabile şeyhinin erkek ve nüfuz sahibi olmasını gerektiriyordu. Kabile şeyhleri hükümdarlık, kadılık, ordu komutanlığı ve beytul malın sahipliği gibi birçok görevi birden üstleniyordu, İslâm'dan önce Arap kadını ise köle muamelesi görüyordu. Bazı kabilelerde kız çocukları diri diri toprağa gömülüyordu. Erkek istediği sayıda kadınla evlenebiliyor, dilediği zaman boşanabiliyordu. Kadın mirasçı da olamıyordu.¹⁴³ Böyle bir ortamda kadının siyasi haklarından bahsetmek oldukça zor idi. Hz. Peygamber ve Hulefa-ı Raşîdîn döneminde ise kadının siyasi haklarında herhangi bir yasaklama söz konusu olmamıştır, İslâmiyet kadın ve erkeğin eşitliği esasını getirmiştir. Ancak içtimâî ve siyasi yapı çok ağır ve uzun vadede değişiklik gösterir. Zira bir toplum da en zor olan şey toplumun değerlerini değiştirmektedir.¹⁴⁴

¹³¹ Abdülmüteal es-Saîdî, es-Siyâsetü'l-İslâmiyye fi Ahdi'n-Nübüvve, Darul Fikri'l-Arabî, ss.214-215 (es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle'den naklen, s.243).

¹³² Muhammed Abdülvâhid, s.245; es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, s.245.

¹³³ İbn Hacer bu hadisi hadis kitaplarında görmediklerini ve kimlerin rivayet ettiğini de bilmediklerini söylemektedir, İbn Kesir hadisin garîb olduğunu söylemektedir. Aiiyyü'l-Kâri ise hadisin manasının sahîh olduğunu belirtmektedir (Muhammed Abdurrahman es-Schâvi, el-Mekâsidü'l-Hasene, Mektebetü'l-Hanef Mısır 1956, s.198, el-Aclûnî, c.I, ss.374-375).

¹³⁴ Süleyman Muhammed et-Tamavî, Ömer İbnü'l Hattab ve Usûlü's-Siyâse ve'l-İdâretü'l-Hâdise, (m.y.), (b.y.), ss.455-456 (es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye'den naklen, ss.234-35). Reşid Rıza, s.283; Hükmü's-Şerîa, s.12; en-Nebhân, ss.190-196.

¹³⁵ et-Tamavî, ss.455-456.

¹³⁶ Nahl 97; Maide 38; Nûr, 2.

¹³⁷ ed-Demicî, ss.243-247.

¹³⁸ Muhammed Kâmil, VI, ss.18-20.

¹³⁹ en-Nâdî, c.11, ss.25-27; Mevdûdî, ss.658-662; Shaikh, ss.74-75.

¹⁴⁰ es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, s.247.

¹⁴¹ İslâm devletlerinde siyasi görevler üstlenmiş kadınlar hakkında geniş bilgi için bkz. Üçok, ss.80-172.

142

¹⁴³ Muhammed Kâmil, c.VI, ss.18-20; Hükmü's-Şerîa, s.7.

¹⁴⁴ Ahmed Şelebî, el-Müctemeu'l-İslâmi, (m.y.), (b.y.) 1963, s.188 (es-Saîdî), en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle'den naklen, s.249; Ahmed Emin, Fecrül-İslâm, Matbaatu Lecne, Kahire 1945, s.232.

İslâmiyet kadına her ne kadar geniş haklar tanımış ise de, insan muamelesi dahi görmediği bir döneme sonra, kadının sosyal ve siyasi durumunda büyük değişiklikler beklemek oldukça zordur. Bu sebeple İslâmiyetin sosyal ve siyasi alanda getirdiği değişikliklerin geldiği toplum tarafından kısa bir süre içerisinde bütünüyle sindirilemeyeceği gayet açıktır. Eski kültürü tamamen silerek, yeni bir kültürü her yönüyle hayata yerleştirmek hemen hemen imkânsızdır.

İçtimâî ve siyasî durumların kısa bir sürede değişiklik gösteremeyeceği gerçeği dikkate alındığında, İslâmiyetin ilk devirlerinde siyasi hayatta kadının etkin bir rolü olmasını beklemenin sosyal gerçeklerle bağdaşmayacağı açıkça anlaşılacaktır. Buna rağmen İslâm tarihinde kadının siyasi işlerle meşgul olduğuna dair örnekler çoktur. Daha öncede zikrettiğimiz gibi İslâmın ilk devirlerinde kadınlar siyasi konularda görüşlerini açıklıyorlardı. Hz. Osman'ın karısı siyasi durumun karışık olduğu günlerde, Mervan'ın cereyan eden hadislerle ilgili olarak Hz. Osman'a tavsiyesini doğru bulmamış ve müdahale etmiştir. Mervan'ın Hz. Osman'ın karısına "sus, bu senin işin değildir" demesi üzerine Hz. Osman'ın Mervan'a "ona dokunma, o senden daha iyi nasihat verendir" şeklinde cevap verdiği rivayet edilmektedir.¹⁴⁵

İbnü'l-Cevzî, Hz. Ömer'in önemli bulunduğu konularda erkeklerle danıştığı gibi, kadınlarla da istişare ettiğini söylemektedir.¹⁴⁶ Kadınların, Uhud, Hendek ve Huneyn savaşlarında aktif bir rol oynadıkları ve bazılarının da Hz. Peygamber'in yanına gelerek erkekler gibi cihaddan sorumlu olmak istediklerini söyledikleri bildirilmektedir.¹⁴⁷

Hz. Ömer'in hicretten önce müslüman olmuş ve akıllı bir kadın olduğu bildirilen Şifâ b. Abdillâh'ı çarşı pazar işlerinde görevlendirdiği rivayet edilmektedir.¹⁴⁸ Bazılarına göre bu görevlendirme Hz. Peygamber döneminde cereyan etmiştir. Hamîdullah, Hz. Peygamber'in verdiği bu vazifeyi, Hz. Ömer'in devam ettirmiş olmasının mümkün olduğunu söyleyerek, bu kadının en azından ticarî ihtilaflar üzerinde muhakeme yetkisini kullanmış olması gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁹ İbn Abdilberr, Semra b. Nuheyle el-Esediyye isminde sahabeden bir başka kadının da, çarşı pazar dolaşarak, iyiliği emredip kötülükten sakındırdığını ve aksi hareket edenlere elinde taşıdığı bir kamçı ile vurduğu zikretmektedir.¹⁵⁰ Hamîdullah onun bu davranışının resmen bu işle görevlendirildiği anlamına geldiğini söylemektedir.¹⁵¹ Ancak İbnü'l-Arabî, Hz. Ömer'in bir kadına bu görevi vermesini doğru bir rivayet olmayıp, bidatçilerin bir uydurması olduğunu söylemekte ise de,¹⁵² konu ile ilgili zikrettiğimiz kaynaklarda İbnü'l-Arabî'yi destekleyen bir bilgiye rastlayamadık.

İslâm tarihinde kadının siyasi durumu ile ilgili bir başka örnek de, Şeceretüddür isminde bir kadının Mısır hükümdarı oluşudur. Mu'zam'ın öldürülmesinden sonra bu görevi, Şeceretüddür'ün üstlendiği bildirilmektedir.¹⁵³ Harun Reşid'in karısı Zübeyde'nin de kocası üzerinde çok büyük tesiri olan ayrıca edebiyat, şiir ve tıp ile ilgilenen çok akıllı bir kadın olduğu rivayet edilmektedir, ispanya'yı fetheden Velid b. Abdülmelik'in gerçekleştirdiği iyi işlerde ona yardımcı olmuştur.¹⁵⁴

Enâyat, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'yi geliştirmekte olan İslâm toplumunun siyasi, hukukî ve fikrî faaliyetlerinde aktif bir rol alması konusunda teşvik ettiğini söylemektedir.¹⁵⁵

Kadının devlet başkanlığı da dahil olmak üzere siyasette rol oynadığı, genel tarih ve İslâm tarihi ile ilgili kaynaklardan açıkça anlaşılmaktadır.

2. KADININ BAKANLIĞI (VEZARET)

Kadının bakan olamayacağı konusunda ileri sürülen deliller ve bu delillere yapılan itirazlar ile kadının devlet başkanlığı hakkında yapılan tartışmalar arasında bir fark bulunmamaktadır. Kadını devlet başkanlığı konusunu geniş bir şekilde incelemeye çalışmış olmamız sebebiyle aynı tartışmaları kadının bakanlığı konusunda tekrar zikretmenin gereksiz olduğu düşüncesindeyiz. Ancak İbn Hazm gibi bazı İslâm hukukçuları, Hz. Peygamber'in "işlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır" hadisinin kadınların ancak devlet başkanı olamayacağına delil olabileceğini söylemektedirler.¹⁵⁷

Kadının devlet başkanı olmasını engelleyen açık bir delil olmadığına göre, kadının bakan olabileceğini söylemenin daha kolay olacağı kanaatindeyiz.

3. KADININ HAKİMLİĞİ

İslâm hukukçuları hâkimde, erkeklik şartı aranıp aranmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Maliki Şafii ve Zeydi mezhepleri kadının hakim olamayacağı ve hâkimde erkeklik şartı aranması gerektiği görüşündedirler.¹⁵⁸

¹⁴⁵ Behiy el-Hülî, el-Mer'e beyne'l-beytî ve'l-Müctema (m.y.), (b.y.), (t.y.), s.140 (es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle'den naklen, s.234).

¹⁴⁶ es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, s.234.

¹⁴⁷ Mustafa Abdülvahid, s.261; Mütevellî, ss.433,446.

¹⁴⁸ Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Abdilberr, el-İstîfâ' bî fi Marifeti'l-Ashâb, Matbaatu Meclis-İ Daireti'l-Maarif, Rabat 1318, 0.11, ss.761-762.

¹⁴⁹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, c.11, ss.989-990; Atar, ss.97-99.

¹⁵⁰ İbn Abdilberr, c.11, s.761; Hamîdullah, İslâm Peygamberi, c.II, ss.989-990; Atar, ss.97-99.

¹⁵¹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, c.II, ss.989-990.

¹⁵² İbnü'l-Arabî, c.111, ss.1445-1446.

¹⁵³ es-Saîbî, s.151-153; Kâyd Yusuf, ss.108-111; Hükümüş Şerfa, s.14; Üçok, s.43.

¹⁵⁴ Ömer Rıza Kehhâlo, A'lâmü'n-Nisâ, Müesseretü'r-Risâle, Beyrut 1977, c.11, s.17.

¹⁵⁵ Emir Ali el-Hindî, Merkezü'l-Mer'e fi'l-İslâm, çev. A. Fehmi Muhammed, Matbaatu İlyas Zehura, Kahire 1912, s.110.

¹⁵⁶ Enâyat, s.132.

¹⁵⁷ İbn Hazm, el-Muhallâ, Matbaatu'n-Nehda, Mısır 1347, c.VI, ss.429-430; es-Saîdî, en-Nazariyyetü'l-İslâmiyye fi'd-Devle, s.240; el-Hü

¹⁵⁸ Ail b. Muhammed b. Habîb Maverdî, el-Ahkamü's-Sultaniyye ve'l-Vilâyatü'd-Diniyye, Matbaatu Mustafa el-Bâbi el-Halebî, Mısır 1966, s.65; Süleyman b. Hacer b. Sa'd-b. Eyyüb el-Baci, el-Müntekâ Şarhu Muvaattaa, Matbaatu's-Saâde, Mısır 1332, c.V, s.182; Ebu'l-Velid Muhammed el-Hafid b. Rüşd, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Matbaatu Cemaliyye, Mısır 1329, Mısır 1329, c.11, s.384; Ebü Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Mahmud b. Kadâme, el-Muğni, Mektebetü's Selefîyye, Medine 1342, c.XI, s.380-386; Abdülvehhâb eş-Şarânî, Kitabu'l-Mizân, Matbaatu'l-Takaddumi'l-İlmiyye, Mısır 1321, c.I, s.76; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Neylü'l-Evtar min Esrâri Müntekâ'l-Ahbâr, Matbaatu'l-Misriyye, Kahire 1297, c.VIII, ss.508-510.

Hanefîlere göre, kadın şahitliğinin geçerli olduğu konularda hâkim tayin edilebilir. Şahitliğinin geçerli olmadığı hadd ve kısas gibi cezaları içeren konularda ise hakim olamaz. Mal ile alakalı konularda kadının verdiği hüküm geçerlidir. Kâsânî bir vazifeye atanmak için erkekliğin şart olmadığını söylemektedir. Şahitlik ehliyeti hakimlik ehliyetini gerektirir.¹⁵⁹ Bazı Hanefî hukukçular, kadının hakimliğinin geçerli olduğu ancak Hz. Peygamber'in "işlerini kadınlara bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır" hadisinden dolayı bu göreve atanmasının günah olduğu görüşündedirler.¹⁶⁰

Taberî ise, kadının her konuda hâkimlik yapabileceğini söyleyerek, hadd ve kısas gibi cezaları içeren konuları da buna dahil etmektedir. Taberî aslolanın halk arasındaki davalarda hüküm vermeye gücü yetenin bu görevi ifâ etmesi olduğunu söylemektedir.¹⁶¹

Zahirîlere göre de kadın her hususta hâkimlik yapabilir, İbn Hazm, Hz. Ömer'in bir kadını çarşı-pazar işlerinde görevlendirmiş olmasını, kadını hâkim olabileceğine bir delil olarak göstermektedir. Hz. Peygamber'in "işlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır" hadisinin sadece devlet başkanlığı ile ilgili olduğunu söyleyerek kadının hâkim olmasını engellemediğini belirtmektedir. İbn Hazm, kadının hâkim olabileceği konusunda 4/Nisâ suresinin 58. âyetinin delil olduğunu söylemektedir:

Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adalet-

le hükmetmenizi emreder.

İbn Hazm âyetteki "hükmettiğiniz zaman" ifadesinin kadın ve erkek her müslümana yönelik olduğunu ve böylece kadının da hâkim olarak hüküm verebileceğini söylemektedir.¹⁶² Adaletle hükmetmenin sadece erkekler için olabileceğinin mümkün olmadığı ve kadınların da bu âyet muhatap olduğu düşüncesindeyiz.

Kur'an ve Sünnette kadının hâkimlik de dahil olmak üzere bazı siyasi görevler üstlenmesine mani olan bir nass yokken İslâm tarihinde siyasi meselelerde hem fikir vermek suretiyle hem de fiilen rol oynamış olan kadının bu tür görevleri ifâ etmesini önlemek, İslâm'ın ana prensipleriyle uyuşmamaktadır. Kadının hâkim olamayacağına dair Kur'an ve hadislerden gösterilen delillerin tenkidini ve nasıl anlaşılması gerektiğini kadının devlet başkanlığı konusunu izlerken açıkladığımız için tekrar zikretmenin gereksiz olduğu düşüncesindeyiz.

Kadının devlet başkanı olmasını bile engelleyen herhangi bir nass'ın mevcut olmaması, kadının bakanlık ve hâkimlik de dahil olmak üzere diğer siyasi görevleri üstlenmesinin mahzurlu olmayacağını söylememizi kolaylaştırmaktadır. Bize göre siyasi görevlerde esas olan liyakattir. Bu sebeple siyasi görevleri cins ayrılığını esas alarak tanzim etmenin uygun olmayacağı düşüncesindeyiz. Her erkeğin her türlü siyasi görevi üstlenmesi söz konusu olamayacağı gibi, hiçbir kadının herhangi bir siyasi görevi üstlenemeyeceği de söylenebilir.

¹⁵⁹Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid b. Hümmâm, Şerhu Fethu'l-Kadîr, Matbaatu'l-Meymeniyeye, Mısır 1306, VI, 357; Alâuddin; Ebu Bekr b. Mes'ud, Bedâi' u's-Sanâi fi Tertib's-Şerâi, Matbaatu'l-Mecma'iyye, Mısır 1910, c.VII, s.3; İbn Kudame, c.XI, s.380; el-Bâcî c.V, s.182; Şa'rânî, c.I, s.176; İbn Rüşd, c.VI-II, s.384; Şevkânî, c.VIII, ss.508-510; Maverdî, s.65.

¹⁶⁰Zeynüddin b. Nuceym, el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, Matbaatu'l-İlmiyye, Kahire 1311, c.VIII, ss.5-6; Muhammed b. Süleyman Dâmâd, Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur, Hüseyin Efendi Matbaası, (b.y.), 1322, c.11, s.168.

¹⁶¹İbn Rüşd, c.11, s.384; el-Bâcî, c.V, s.182; İbn Kudame, c.XI, s.380; Maverdî, s.65; Şevkânî, c.VIII, ss.508-510.

¹⁶²İbn Hazm, el-Muhallâ, c.VI, ss.429-430. Abdülhâlık en-Nevavi, el-Alâkatu'd-Devliyye ve'n-Nuzumu'l-Kadaiyye fi's-Şeriat'l-İslâmiyye, Daul-Kitabî bi'l-Arabi Lübnan 1974, ss.239-241.